

הצעה למחקר

נושא המחקר: השפעת זכויות חברת החשמל על פיתוח אורבני לאורך גדות הירקון

רקע ושאלות המחקר:

נחל הירקון וסביבתו הקרובה הפכו בעת החדשה מאזור דליל וירוד באיכותו לאזור של שימושי קרקע אינטנסיביים ביותר. השבחת קרקע חקלאית (על ידי מפעלי יבוש ועצירת החולות הנודדים); פיתוח עירוני מואץ וזחילת ישובים עירוניים לאגן הנחל; פיתוח מפעלי תעשייה בשולי הערים וניצול תואי הנחל ל"חסכון" בתהליכי היצור; ולבסוף פיתוח מפעלים וזכויות הקשורים ישירות במימי הנחל ובראשם מפעלי חשמל ומים, כל אלה יחדיו חברו ליצור שינוי בלתי הפיך בנוף היחודי של הירקון.

יחד עם זאת נקל לשער כי גרימת נזק אקולוגי לאגן הנחל ולמימיו הוא בניגוד לאינטרסים של הגורמים הללו, וכי גם אם יש ניגודי אינטרסים פנימיים בין הגופים הללו, הרי שכולם יעדיפו נחל חי וזורם בקרבתם ולא מפגע סביבתי.

אולם יתר על כן, לפחות למקצת הגורמים שהוזכרו היה אינטרס ברור למנוע פיתוח בתוואי הנחל ולנסות לשמר את השטחים הפתוחים בקרבתו כפי שהם, והכוונה במיוחד לבעלי הזכויות הגדולים ולרשויות הניקוז באזור הנחל.

מטרתו של מחקר זה לבחון באיזה מידה הוגבלו זכויות השימוש במקרקעין לאורך הנחל מסיבות סטטוטוריות ומשפטיות אחרות, מה היתה ההשפעה של בעלי הזכויות בהקשר זה ובאיזה מידה נגעה השפעה זו גם לתחום האכיפה.

גבולות גאוגרפיים וכרונולוגיים:

לצורך מחקר זה נגדיר את גבולותיו כאזור תוואי הנחל ותחום ההשפעה הישירה שלו ובהמשך נצרך מפה מנומקת המתחמת באופן כרטוגרפי והסברי תחומים אלה. מבחינה כרונולוגית הסקירה ההתפתחותית של התהליך תתחיל עם ראשית תקופת המנדט הבריטי, תקופה בה החלו לחדור לארץ ישראל דפוסי התכנון המערבי ובראשיתה גם הוענק הזיכיון לחברת החשמל של רוטנברג.

שאלת המחקר:

1. שימושי קרקע ובעלויות קרקע בשלהי התקופה העותומנית.
2. הסדר המקרקעין בתקופת המנדט והגדרת דרכי גישה ומס"ב לאורך הנחל ואליו.
3. שיקולי התוית גבולות הרשויות המקומיות לאורך אפיק הנחל.
4. תולדות הזכיון של רוטנברג וחברת החשמל בירקון ומרכיביו.
5. בחינת השפעותיו של הזכיון על אופי שימושי הקרקע האחרים (כגון: שמירת שטחים פתוחים בקרבת קווי מתח גבוה, אזור שפך הירקון ושדה דב וכד')

6. המצב הסטטוטורי במפגש הנחלים שילה וירקון (אזור תחמי"ג פתח-תקוה).
7. השפעתם של חוקי תכנון ובניה וחוקים אחרים על אופי הפיתוח בקרבת הנחל.

המקורות העקריים :

1. ספרות מחקרית ופרסומים מדעיים.
2. ספרות משנית (ספרי זכרון, אלבומים, קטעי עתונות וכד').
3. מקורות כרטוגרפיים ותצ"א.
4. מקורות ארכיוניים שונים (פרוט בהמשך)
5. ניתוח ממצאים בשדה.

תרומת המחקר :

המחקר יאפשר להכיר באופן יותר מפורט ומדויק את התהליכים המתרחשים לאורך הירקון ; הוא יאפשר להבין כיצד פעלו בעבר מנגנונים של תכנון ובניה באזורי נחלים בכלל ובהקשר של הגופים הספציפיים שהיו בעלי השפעה על מרחב הירקון בפרט ; כיצד נפגע אנטרס אקולוגי מרכזי במצב של ריבוי ופיצול רשויות וכיצד ניתן למנוע נזק זה בשיטת ניהול והכוונה של אינטרסים, כדוגמת תופעת הזכיונות.

המחקר יסייע לתכנן את הפיתוח המבוקר באזורים בעלי רגישות אקולוגית גבוהה.

שלבי ביצוע המחקר :

שלב א' – מיון והערכת היקף המקורות : לצורך בנית תכנית מחקר אופרטיבית מבוססת יש לבצע סקירה ראשונית : ובחינה פרלימינארית של אופי המקורות העומדים לרשותנו והיקפם ומשך הזמן המחקרי הדרוש ללמידתם וניתוחם, הסקירה הראשונית תתבצע במקומות הבאים :

1. סקירת ספרות מדעית – ספריית יד יצחק בן צבי והאוניברסיטה העברית.
2. סקירת חומר ארכיוני – ארכיון חברת החשמל.
3. סקירת מידע תכנוני וציבורי – ארכיון רשות נחל הירקון.

שלב ב' – ביצוע גוף המחקר וסיכומו, כולל המשך ניתוח ממצאים בארכיונים נוספים כגון נציבות המים ; מקורות ; אגף מדידות ; רשויות מקומיות ; ועדות תכנון מחוזיות ואחרות ; ארכיון קק"ל ; גנזך המדינה וממשלת המנדט.